

M. Stasjevit

**СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК**

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. VIII

БЕОГРАД 1957

ЗАПОСЛЕН, ЗАПОСЛЕЊЕ

Ови се облици веома често данас могу срести и у говорном језику и у савременим штампаним текстовима. Може се рећи да су они чешћи од облика *зайошљен* и *зайошљење*.

Познато је врло добро да у савременом књижевном језику глаголи чија се основа презента завршава самогласником *и* а основа инфинитива самогласником *и* или *е* у тргнуом придеву имају измењен крајњи сугласник основе по старом јотовању (*ношен* и сл.)¹. На основу овога лако је објаснити облик *зайошљен*: *с* се једначи по месту (начину) образовања са *љ* (које је добивено старим јотовањем) и даје *ш*. А како се глаголске именице које стоје према прелазним глаголима граде од трпног придева одговарајућег глагола додавањем наставка *је*, јасно је како се објашњава облик *зайошљење* (*зайошљен* + *је* = *зайошљење*).

Облици, дакле, *зайошљен* и *зайошљење* правилно одговарају и фонетици и глаголској системи нашег савременог језика. Па ипак, они су озбиљно потиснути облицима *зайослен*, *зайослење*.

Да бисмо објаснили како је дошло до ове појаве, треба најпре да покажемо како су настали облици *зайослен* и *зайослење*.

У некојим дијалектима нашим раширени су код глагола VII Белићеве врсте, место књижевних облика глаголских именица типа *оделење*, *брањење* — облици *оделење*, *бранење*. — Нема никакве сумње да се могу констатовати два разлога настанку ових облика са неизмењеним сугласником основе. Прво, неизмењени сугласници могли су бити враћени аналогijом према оним облицима ових глагола где уопште и није било услова за ову промену (презент у првом реду)². Други узрок који је могао довести до

¹ За наше излагање није неопходно да се задржавамо на примерима са подновљеним јотовањем типа *чаићен* и сл.

² Исп. код А. Белића, Дијал. ист. и јужне Србије 151, овакво тумачење за трпни придев. В. даље.

појаве неизмењених сугласника код глаголских именица нешто је сложенији али је такође могао бити врло јак. Познато је, наиме, да су се у старословенском глаголске именице на *-ниѣ* од глагола чија се инфинитивна основа завршава вокалом *ѣ* градиле управо од инфинитивне основе (и то и од прелазних и од непрелазних глагола)³. Али, као што наводи проф. Белић, „у нашем језику, већ од свршетка XV в. налазимо да се партиципи код ових глагола граде према глаголима са *и* у презентској и инфинитивној основи, дакле: *виђен, иѣиовиђен, жељен* и сл.“ (loc. cit.). Међутим, карактеристично је да проф. Белић сматра да би облик *оболење* претстављао „продужење старог облика *оболѣниѣ*, а *оболење* би био облик који се развио по аналогији са другим облицима (према једнакости през. *оболѣм* са *одеѣм* и према правилном *одељење* добивено је и *оболење*)“ (о. с. 220). Карактеристично је, дакле, да проф. Белић сматра да би облици типа *оболење* (где у основи имамо *ѣ*) могли бити продужетак старијег стања. Сматрам да су они и могли довести до појаве и облика *одељење* у дијалектима где се ови облици јављају. Разуме се, само, да је најбоље претпоставити дејство оба наведена чиниоца: и облика у којима уопште није било разлога за измену *л* у *љ* и облика типа *оболѣниѣ* (> *оболење*).

Нема никакве сумње да у ову категорију иде и гл. именица *зайослење*. Онда када смо од *одељење* у некојим нашим дијалектима добили *одељење*, могли смо добити и *зайослење*. То је исти процес.

Трпне придеве са неизмењеним сугласником основе (који захватају уже дијалекатско подручје него глаголске именице) проф. Белић тумачи утицајем облика презента (ДИЈС 151). У вези са трпним придевима усто треба узети у обзир и старословенско видѣнз и сл. Мислим да је оправдано на овај начин тумачити и облик *зайослен*.

Мени се чини да овако треба схватити процесе који су довели до појаве облика *зайослење* и *зайослен*. Ти у сваком случају дијалекатски облици добили су широку примену благодарећи општем развоју нашег народног живота. Али, гледани у овој перспективи, ти облици излазе из система нашег књижевног језика и

³ А. Белић, *Лейѣње, сѣдѣње*, НЈ н.с. VII, 7-10 (217—222) 219.

иду у ред примера типа *оделење* који се такође не сматрају књижевним.

Можда би се, међутим, могло дати и друкчије објашњење облика *зайослен*, *зайослење*: да су они, наиме, настали према придеву *идслен*. У том случају имали бисмо неку врсту аналогије. Али, очекивали бисмо да у оваквим случајевима аналогија делује на целу категорију глагола чија се презентска основа завршава групом *сл + и*. Наиме то би значило да прави придеви могу утицати на трпне придеве и мењати њихову фонетику. Тога, међутим, нема: према *мислѝи* чврсто стоји трпни придев (*из*)*мислен* и глаг. именица *мислѝење*, иако и овде постоји придев *мислен*. И уопште тешко је наћи примере за овакву врсту аналогије у нашем језику. Зато и сматрам да лингвистички није оправдано облике *зайослен*, *зайослење* доводити у било какву везу за придевом *идслен*.

Не би морало да буде довољно убедљиво ни објашњење да је семантички моменат условио облике *зайослен*, *зайослење*. Тешко је, наиме, *зайослен* одвојити од *зайдслѝи* и повезати једино са напр. *бесјослен* или сл.

Најмање би било оправдано облик *зайослење* тумачити димилацијом (*љ : њ > л : њ*).

Из свега овога произилази овај закључак: облици *зайослен* *зайослење* стоје у истом реду са дијалекатским облицима типа *оделење* и као такви граматички се не могу оправдати у књижевном језику.

Постоји, међутим, још један разлог којим би се могло правдати њихово присуство у књижевном језику: то је велика раширеност њихове употребе. Па, с обзиром да у нашем књижевном језику право грађанства имају они облици који су у већини нашег народа у употреби, — могло би се рећи да то право стога имају и облици о којима је реч. Међутим, ту треба бити обазрив. Никако не треба губити из вида чињеницу да би ово био једини такав случај и да би он излазио из системе трпних придева VII Белићеве врсте. Сем тога, има још приличан број појава, и то појава које су доследно захватиле систему на коју се односе, које су врло раширене у дијалектима, а чија примена у књижевном језику уопште не долази у обзир (уклањање резултата II палатализације у облицима dat. — loc. sg. именица fem. на *-а*: *руки*; ширење

наставка -у у 3 pl. praes. VII и VIII Белићеве врсте и сл.). Зашто је потребно бити толерантан према појединачном случају који грубо нарушава систему, а недвосмислено противан појавама које доследно захватају целу систему?

Зато сматрам да засад још није дошло време да се облици *зайослен*, *зайослѣње* прихвате у књижевном језику. Мишљења сам да се књижевним могу сматрати једино облици *зайошљен* и *зайошлѣње*. Ако сам добро разумео проф. Белића, на то се своди и његово третирање овога случаја у Правопису (1950/52): у Правописном речнику он s. v. *зайослен* каже „в. *зайошљен*“ а s. v. *зайошљен* у загради додаје „од запослити“.

Берислав М. Николић